

За сприяння Міністерства освіти і науки України,
Національної академії педагогічних наук України

WWW.OSVITUAUA.COM

ГАЗЕТА ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

№ 10 (794), травень 2014

Видається із вересня 1996 року 2 рази на місяць

Акродиктанти на уроках
української мови

Агапій Гончаренко — першовідкривач
англомовної шевченкіани

ШКІЛЬНИЙ
СВІТ
ЕКСПЕРТ
у галузі освіти

ЗМІСТ

3 СЛОВО ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

5-Й КЛАС

5 Олена ПЛИГАНЬ. Акродиктанти на уроках української мови

15 Валентина ГОЛОВНЯ. Літературно-музична композиція «Вінок Тарасові Шевченку»

7-Й КЛАС

22 Галина МУЗА. Мандри казками з Ялосоветиної скрині. Урок-конкурс за книжкою Марини Павленко «Півтора бажання». Урок позакласного читання

10-Й КЛАС

25 Вікторія ХАЛУПЧЕНКО. Лексико-стилістичний аналіз тексту. Методичні рекомендації

11-Й КЛАС

28 Ніна МИРОНЕЦЬ. З мальвами в серці... Роман Іваничук. Історичний роман «Мальви». Урок позакласного читання

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ

34 Оксана ПОЛИЩУК. Агапій Гончаренко — першовідкривач англомовної шевченкіани

39 Наталія СОЛОВЙОВА, Лілія БУЧКОВСЬКА. Герой-персонаж художнього твору. Психологічні компоненти як важливі складові аналізу

42 Наталія СКОМОРОВСЬКА. Мислити по-дорослому. Використання навчальних завдань для розвитку критичного мислення старшокласників

НАШ КАЛЕНДАР

49 Наш календар. Травень

АНОНС

- Учіться, брати мої! Урок-конференція
- Основи риторики. Риторичні вимоги до мовця. Імідж оратора. Професійний імідж

Агапій Гончаренко — першовідкривач англомовної шевченкіани

Оксана ПОЛІЩУК, завідувач навчально-методичного кабінету української мови і літератури Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

У сучасному світі утвердилась думка про те, що час національних історій літератур, що мають лише внутрішній розвиток, без виходу на світовий літературний процес, уже безповоротно минув. Тому найвизначніші письменники кожного народу належать водночас світовій літературі та людству. Для авторів, які пишуть лише національними мовами, майже єдиний шлях широкої популяризації — переклад, до того ж на найвищому художньому рівні. Оскільки сьогодні англійська мова є однією з найпопулярніших у світі, то англомовні переклади українського художнього слова — це один із найважливіших чинників нашого утвердження як нації у світовому літературному контексті. Це й обґрунтовує важливість англомовної шевченкіани.

*Земляки мої, родаки мої на чужині! Кохайтеся,
братайтеся! Подивіться, в якому благу
і добрі живуть друзі люди — волохи, французи,
німці. Чому би й нам в братерстві не жити!*
А. Гончаренко

Самобутній Кобзар із його заглибленістю в український фольклор й українську історію, з неповторним звукописом — надзвичайно складний для перекладу. І все ж таки сьогодні є варіанти англійською мовою всіх його поезій, крім двох. Поступово й упевнено Шевченкова творчість уходить як естетична цінність в англомовні літератури. Він давно був знаний у колах українських іммігрантів як поет-патріот, символ болючо коханої, але навіки втраченої Вітчизни, в академічних — як об'єкт наукового дослідження. Тепер ширші читачькі кола англомовного світу призвичаюються сприймати творчість Т. Шевченка як художнє втілення історичної пам'яті українського народу, як одну з найяскравіших сторінок у світовій літературі нарівні з творчістю Дж. Г. Байрона, О. С. Пушкіна, В. Вітмена та ін.

До британської, американської і канадської літератур ім'я Т. Шевченка входило майже паралельно. Переклади його творів, книжки та статті про нього в цих країнах, а також англомовна шевченкіана відкривають Кобзареві шлях у всі три літератури. Слово Т. Шевченка англійською мовою доходить і до численних народів Африки й Азії. Тому саме англомовні переклади творчості поета

*Орю
Свій переліг — убогу ниву! —
Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть.*
Т. Шевченко

мають велику вагу в сучасному глобалізованому світі.

Англомовній шевченкіані — понад 110 років. Відомо близько тридцяти перекладачів поетового слова англійською мовою. Низка Кобзаревих творів («Причинна», «Катерина», «Мені тринадцятий минало», «Доля» тощо) існує в чотирьох англомовних інтерпретаціях, а то й у п'ятох («Гамалія», «Тарасова ніч», «Мені однаково, чи буду...» тощо). «Думи мої, думи мої...», «Кавказ», «І мертвим, і живим...» перекладені англійською мовою шість разів; існує двадцять англійських перекладів «Заповіту»; з 1964 року маємо англійський переклад «Кобзаря», що містить усі поетичні твори Тараса Шевченка, написані українською мовою.

Хто ж був тим Колумбом, який відкрив англомовному світу нашого славетного Кобзаря?

Архівні документи, епістолярна спадщина, публіцистика минулого століття та інші історичні джерела свідчать про те, що це був Агапій Гончаренко (справжнє ім'я — Андрій Онуфрійович Гумницький) — відомий український священик, журналіст, редактор, лінгвіст, правозахисник і громадський діяч, один із перших українських політичних емігрантів.

Його життя — це приклад відданості українській землі та любові до неї. Народжений в Україні, він ніколи не зрікався свого українства і, проживши більшість свого життя в Америці, залишився патріотом.

Рід Гумницьких має глибоке козацьке коріння, родинний осідок — село Кам'янка неподалік Фастова. Заможне козацьке поселення з родючими чорноземами, з живим духом запорозької вольниці не знало панщини. Робота на землі, у ремеслах без примусу і поборів давала змогу заробити копійку не лише на хліб щоденний, а й приростити господарство, вивести в люди дітей та онуків. Не цуралися й книжки, шанували грамотних людей. Герасим Гумницький, дід Агапія, з великої любові до науки віддав сина Онуфрія до Київської академії, оплативши його навчання. Після закінчення академії Онуфрій одружився з Євдокією Штефан, отримавши за нею парафію в селі Кривині Таращанського повіту. Там у молодого подружжя 19 серпня 1832 року народився син-первісток, якого назвали ім'ям святого мученика Андрія Стратилата.

Хлопчик ріс жвавим, допитливим, рано навчився читати, а що книжки в батьковій бібліотеці були церковнослов'янського та російського друку, то й мови ці засвоїв він рано, разом із мовою українською, якою спілкувалися батьки і селяни, хоча в Кривині побутувала ще й польська — мова, якою розмовляли в маєтку власника тутешніх земель і люди.

«Як я був хлопцем п'яти літ, — згадував А. Гончаренко, — дід Герасим приїхав до нас і заставив мене читати Часословець. Я читав борзо. Столітні очі заплакали над мою головою: „Дитя моє, ти будеш перевертнем! Кам'янецькі люди вільні козаки!". Ця річ глибоко запала в мою душу...».

Простий чоловік, який мав велику повагу до науки, до освіти, бачив, що та ж таки наука, подана з чужих рук і чужою мовою, справді робить із людей перевертнів, відриває їх від родового коріння, ставить на службу чужинцям, які люто викорінюють щонайменшу пам'ять про колишні звичаї і порядки в Україні.

У віці восьми років хлопця віддають до Київської бурси, а у 1853 році після закінчення курсу навчання в Київській семінарії богослов Андрій Гончаренко стає служителем Києво-Печерської лаври і відтоді мав ім'я Агапій.

Придивившись до нового ченця, митрополит Філарет узяв його працювати секретарем у канцелярію. Ця праця дала змогу уважно вивчити управління російської православної церкви зсередини та стала підґрунтям для формування його настроїв, глибоко національного світогляду.

Агапій знайомиться з П. Кулішем і М. Драгомановим, близькими за духом стають для нього вірші Тараса Шевченка — це була доба приязні велетнів, яких об'єднувала ідея служіння Україні.

Подальшу долю юнака визначив офіційний лист із Святійшого Синоду до митрополита Філарета з вимогою вибрати ієродиякона для посольської церкви в Афінах. Це мав бути добре освічений і високоморальний чернець, який був би взірцем для тамтешнього духовенства. Митрополит рекомендував на цю посаду А. Гончаренка.

У 1857 році Агапій Гончаренко вперше і назавжди (цього тоді він ще не знав) потрапляє за межі України. Отця призначають священиком посольської церкви в Афінах. Тут він прилучився до вільного руху, став читати лондонські видання О. Герцена «Колокол» та М. Огарьова «Полярну зірку», почав дописувати до них.

Російський посол заарештовує його, але дорогою до Росії, де Агапія Гончаренка чекало ув'язнення за революційну діяльність, «вільнодумець» тікає з Константинопольської тюрми і 4 березня 1860 року приїздить до Лондона. Після Лондона — знову Греція, потім — Ліван, Єрусалим, в одному з монастирів якого відшукав свого дядька Дмитра Богуна. Зимову 1863 року Агапій Гончаренко провів у Єгипті, в Александрії, і, зрештою, прибув до Америки.

У перший день 1865 року кремезний бородань зійшов на землю в порту північноамерикансько-

го міста Бостона. А вже на Різдво Христове отець Агапій відправив свою першу службу в місцевій православній церкві. Невдовзі український священик перебрався до Нью-Йорка, а згодом осів у Сан-Франциско. Високоосвічений, обдарований Божим даром до мов, чудовий знавець історії та культури Близького Сходу в США, крім релігійної діяльності, він активно займається видавничою роботою. І досить успішно, бо мав за плечима вже певний досвід, набутий у Герценовому «Колоколі».

28 вересня 1865 року Агапій одружився з Альбіною Чітті, американкою з родини італійських емігрантів, які часто приймали у своєму домі легендарних революціонерів Ф. Орсіні та Дж. Гарібальді.

З першого дня двері друкарні А. Гончаренка завжди були відчинені для простого люду, який найчастіше приїздив із самої Аляски: мисливців, золотошукачів, рибалок, які наперебій розповідали про багатства цього краю. Розповіді знавців та особисті відвідини нового штату зробили А. Гончаренка спеціалістом з Аляски. Він знав майже все про цей край: де шукати золото, срібло, вугілля, де полювати хутрового звіра, добувати котика, як заготовляти рибу. З ним консультувалися люди, які хотіли розпочинати власні справи на Алясці, і багато хто саме Гончаренкові завдячував успіхом. На довгі роки він став легендою Аляски — «аляскоман» — так шанобливо називали його там, і не було в цім краї людини, яка б про нього не чула.

Перебуваючи на Алясці, А. Гончаренко, як і скрізь, куди його закидала доля, напітував земляків. І яким же було його здивування, коли він знайшов поселення не кого-небудь, а потомків запорозьких козаків!

«Наше общежитійне козацьке джерело, — пише у „Споминках“ А. Гончаренко, — гарно й чисто сохранилось на висипах в Алясці. Всяка робота громадська належить громаді, з рівним поділом: ловити рибу, дрова рубати, хати строїти, дороги робити, звірів ловити — бобрів або котів — це все належить до громади. Титар оглашає: в такий день на промисли — бобрів ловити; і всі дужі повинні бути готові з водою і харчами. Старійший і найбільше шановний кропить їх святою водою в човнах (байдарах) на боже діло... Вони плвуть на два-три тижні, і стільки придбають бобрів або риби, продають і рівно розділяють прихід. Стільки кожному: старому, слабому і малому; стільки на школу, на церкву, на шпиталь...».

Чи не так ходили наші предки-козаки в дніпровські заплави або чумаки до далекого Криму?

Звідки ж з'явилися на Алясці козацькі поселення? Першим спробував висвітлити цю тему Є. Матросов, граф Леліва, уродженець України, який, подорожуючи Америкою, зібрав чималий фактичний матеріал і систематизував його у великому за обсягом нарисі «Заокеанська Русь», що був опублікований у 1897 році в журналі «Исторический вестник» (№ 4—6).

«Частина останніх запорожців, — пише Є. Матросов, — які не могли вибачити великій імператриці, що вона вже на рубежі нашого століття „...степ широкий, край веселий Та й занастила“, переселилася до вустя Амуру. Незадоволені однак місцевим управлінням і сибірськими порядками взагалі, ці орли руського народу, із рідного гнізда перекинуті через велетенські простори до берегів Тихого океану, потягнулись далі і на своїх легких „чайках“, що перетинали колись голубі води рідного Дніпра під ревище порогів і пускались в Чорне море геть до самого Константинополя, рушили до західного узбережжя Північної Америки. Осівши на півострові Аляска, вони склали тут доволі значну руську общину, довгий час зберігаючи вдачу, звичаї, легенди і звичаєве право свого розореного гнізда...».

Є. Матросов чітко не вказував чисельності потомків запорожців: «Скажемо лише, що навіть приблизна чисельність цих останніх досі ніким не вияснена. Польсько-американські видання заявили якомось, що загальна кількість цих залишків запорозького козацтва сягає 20 тисяч... То ці поселення потомків запорозького козацтва лишаються найпомітнішими осередками слов'янського народу на всьому материку Америки взагалі». Але це інша тема, яка заслуговує на окрему ґрунтовну науково-дослідницьку розвідку.

З переходом Аляски під юрисдикцію США нащадки запорожців стали американськими громадянами. А. Гончаренко енергійно кинувся обстоювати права земляків. 1 березня 1868 року він починає видання двотижневика «The Alaska Herald» («Вісник Аляски»), половина матеріалів якого друкується російською (а деякі статті й українською) мовою під загальною назвою «Свобода». У першому ж числі Агапій Гончаренко вмістив свою статтю «Curios Ideas of the Poet Taras Shavchenko» («Цікаві ідеї поета Тараса Шевченка»). Це була перша згадка про Тараса Шевченка в англослов'янському світі, точніше, перший, хай прозовий, хай не найдовершеніший переклад уривка з поеми «Кавказ». Отець Агапій переклав рядки:

У нас же світа, як на те —
Одна Сибір неісходима,

А тюрм! а люду!.. Що й лічить!
 Од молдаванина до фіна
 На всіх язиках все мовчить,
 Бо благоденствує! У нас
 Святу Біблію читає
 Святий чернець і навчає,
 Що цар якийсь-то свині пас
 Та дружню жінку взяв до себе,
 А друга вбив. Тепер на небі.
 От бачите, які у нас
 Сидять на небі! Ви ще темні,
 Святим хрестом не просвіщенні,
 У нас навчіться!.. В нас дери,
 Дери та дай,
 І просто в рай,
 Хоч і рідню всю забори!

.....
 За кого ж ти розп'явся,
 Христе, Сину Божий?

«Гончаренків переклад відзначається великою змістовою точністю, — пише дослідниця англomовної шевченкіани Роксолана Зорівчак, детально аналізуючи Шевченківську тематику часопису. — У тринадцятому номері свого двотижневика (1 вересня 1868 року) Гончаренко вмістив в оригіналі уривки з послання „І мертвим, і живим...“. У наступному номері знаходимо (знову українською мовою) уривки з поезії „Думи мої, думи мої...“. Уривки з „Послання“ були надруковані також у цьому виданні в лютому 1869 року — теж в оригіналі».

Шевченкове слово було своєрідним камертоном, на який А. Гончаренко налаштував голос свого видання в обороні прав жителів Аляски. Уже в першому числі двотижневика, у російській його частині, розміщено статтю «Важное дело», у якій гостро критикується brutальне ставлення американських солдатів до корінного населення Аляски. Це був початок великомасштабної кампанії, яку підняв в американській пресі А. Гончаренко проти військового управління Аляски.

«Я напав, як вірний сторож-собака, на солдатів американських в Алясці, за їх злочинства над нашим народом, і конгрес у Вашингтоні відкликав їх назад, бо вони не були потрібні в Алясці. Наш народ тихий і дуже добрий», — зауважував А. Гончаренко.

Будь-хто інший ніколи б не зважився на таку критику, бо та ж таки критикована ним військова адміністрація давала субсидії на випуск газети. Але Гончаренко не був би Гончаренком, щоб покладатися на чийсь допomoгу, яка б обмежувала його свободу висловлюватися на болючі

теми суспільного життя. Коли військові відмовилися допомагати газеті, фінансовий департамент у Вашингтоні дав А. Гончаренкові місце інспектора митниці в Сан-Франциско, сподіваючись звабити його грошима. Не вийшло.

А. Гончаренко рішуче урвав чергові посягання на його свободу говорити і писати правду: «Я надивився злочинству і контрабандам і не захотів бути в спілці з злочинцями».

Зрештою, проблема фінансування газети вирішилась остаточно: А. Гончаренко користувався неабияким авторитетом у ділових колах Америки, які мали свій бізнес на Алясці; було багато людей, які, скориставшись його порадами, нажили солідні капітали; цілком природно, що якогось дня в його конторі з'явився підприємець із Лондона і запропонував А. Гончаренкові великий кредит для закупівлі хутра, моржевої кістки і китового вуса.

Свою газету А. Гончаренко розповсюджує не лише в США, на Алясці, а нелегально переправляє її до царської Росії — у Сибір, його східну частину. Він добре знав, що саме там проживали тисячі українців, нащадки запорозьких козаків. Вони опинилися далеко від Батьківщини, на суворих, необжитих задвірках Російської імперії, здебільшого після руйнації славної Січі і часто-густо не за власним бажанням...

Протягом п'яти років А. Гончаренко видавав газету-двотижневик і додаток «Свобода». Згодом Агапій продав друкарню американцеві Генрі Джорджеві. Частину отриманих від продажу коштів передав Смітсонському інституту у Вашингтоні та Бібліотеці Конгресу, слов'янські шрифти — Банкрофтській друкарні в Сан-Франциско. Разом із дружиною Альбіною, яка у всьому підтримувала чоловіка, оселився на хуторі в п'яти милях від містечка Гайвардс. Тут і доживав віку та був похований, коли у травні 1916 року його душа відійшла на спочинок. 15 травня 1999 року колишній хутір Агапія Гончаренка, який ще раніше було занесено до офіційного списку історичних місць Каліфорнії, оголошено державним заповідником «Україна».

В Україні ж про нашого визначного земляка тривалий час воліли не згадувати, хоча й геть замовчувати не могли: саме він був автором одного з перших некрологів на смерть Кобзаря в Герценовому «Колоколі», першим переклав Тараса Шевченка англійською мовою. Подали його портрет і коротку біографічну довідку в «Шевченківському словнику», та ще й окремі журнали в часи так званої хрущовської «відлиги» скромно писали про

нього. Не надавався йому і статус героя: з одного боку, ніби й демократ, революціонер-емігрант, а з другого боку, піп. Не можна було і не згадати про його публіцистичну та видавничу діяльність. Як тут обійдеш засновану ним «Свободу» — найстарішу емігрантську газету?

Таким був наш земляк — отець Агапій Гончаренко. Довгий життєвий шлях цієї неординарної людини нагадує справжній пригодницький роман, замішаний на карколомних реаліях буремної тогочасності.

У перекладі з грецької ім'я Агапій означає «любити». І «козак у рясі» Агапій Гончаренко справді любив — ніжно і самовіддано! Любив подорожувати, відкривати нове, докопуватися самотужки до істини. Любив людей, природу, друзів. Усім своїм козацьким єством любив життя! Та більше за життя, понад усе у світі, по-синівськи, щиро він любив свою рідну неньку Україну, за яку молився і боровся, тривалу розлуку з якою так боляче переживав. -

Уже на схилі віку, перебуваючи на чужині і не маючи надії повернутися на Батьківщину, сиво-

чолій українець із козацької Фастівщини тремкою рукою вивів такі щемливі, сповідальні рядки: «Козакуючи по світу вже стільки років між усяким людом, я не бачив ще нічого кращого, як тебе, українська земле. Люба моя, мамо моя!».

Використані джерела

1. *Абліцов В.* Галактика «Україна». Українська діаспора: видатні постаті. — К.: КИТ, 2007. — С. 228—229.
2. *Варварцев М. М.* Агапій Гончаренко — піонер української еміграції в США // Український історичний журнал. — 1969. — № 6.
3. *Зорівчак Р.* Піонер англomовної шевченкіани // Всесвіт. — 1973. — № 3.
4. *Кулиняк Д.* Козак у рясі. Як «аляскоман» Андрій Гончаренко український дух на весь світ поширював // Україна молода. — 2012. — № 142.
5. *Споминки о. А. Гончаренка, українського козака-священника.* — Коломия, 1894.
6. *Український радянський енциклопедичний словник:* в 3 т. — К., 1966. — Т. 1. — С. 490.
7. *Шевченківський словник:* у 2 т. — К., 1976. — Т. 1. — 416 с.; К., 1978. — Т. 2. — 412 с.